Journal of Language Studies. **Vol.7, No.4, 2023, Pages (90-111)**
DOI: https://doi.org/ 10.25130/lang.7.4.5

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)
Journal of Language Studies
Contents available at: http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about

Dictionary body word structure in Kurdish

AZAD AMEEN FARAJ*
Kirkuk university – college of education
dr.azad@okirkuk.edu.iq

Received: 10 /8 / 2023 , **Accepted:** 24 / 9 /2023, **Online Published: 31 / 12 / 2023**

© This is an open Access Article under The Cc by LICENSE http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Abstract

In this research, we want to identify the parts of the human body as concrete forms in a structure in Kurdish words and try to dismantle and fragment them. It is worth noting that the names of the parts of the human body, as the basic dictionary of the language, have a major role in the composition of Kurdish words, because knowing the structure of words is an essential aspect of linguistic ability. Therefore, we want here to determine the structure of words in our language in which the parts of the human body participated and became a lexical word and written in the dictionary. Each of these body words has a network of relationships with other forms, and these relationships can be determined at the morphological and semantic levels.

Keywords: body Word, body as a concrete morpheme, by abstraction

* **Corresponding Author**: AZAD AMEEN**, Email:** dr.azad@okirkuk.edu.iq
Affiliation: Kirkuk University - Iraq

بنية الكلمات الجسمية في القاموس باللغة الكوردية

أ.م.د. ازاد امين فرج

جامعة كركوك – كلية التربية للعلوم الانسانية

المستخلص

فى هذا البحث، نقوم بتحديد أجزاء جسم الانسان على أنها أشكال ملموسه فى بنيه الكلمات الكورديه ومحاوله تفكيكها و تجزئتها . و الجدير بالذكر أن أسماء أجزاء جسم الإنسان باعتبارها القاموس الاساسى للغه لها دور كبير فى تركيب الكلمات الكورديه ، لان معرفه بنيه الكلمات هو جانب أساسى من جوانب القدره اللغويه . لذلك نريد هنا تحديد بنيه الكلمات فى لغتنا التى شاركت بها أجزاء جسم الانسان وأصبحت كلمه معجميه ومكتوبه فى القاموس ، ولكل كلمه من كلمات الجسد هذه شبكه من العلاقات مع الصيغ الاخرى ، و يمكن تحديد هذه العلاقات على المستويات الصرفيه و الدلاليه . <u>**الكلمات الدالة:**</u> كلمة الجسم، الجسم كمورفيم ملموس، من خلال التجريد.

دروستەی جەستەوشەی فەرهەنگیی لە زمانی کوردیدا

أ . م. د. ازاد امين فرج (باخەوان)

جامعة كركوك – كلية التربية للعلوم الانسانية

پوختە :

لەم تـوێژینەوەیەدا دەمانەوێـت ئەنـدامەکانی جەسـتە وەك مـۆرفیمێکی کـۆنکریتی لە پێکهـاتەی وشەکانی زمانی کوردیدا دیاریبکەین و هەوڵی لێکترازان و هەڵوەشانەوەیان بدەین . جێـی سـەرنجە نـاوی ئەنـدامەکانی لەشـی مـرۆڤ وەك فەرهەنگـی بنەڕەتـی زمـان ڕۆڵـی بەرچاویـان هەیە لە دروستەی وشـەی زمـانی کوردیدا ، چونکە : زانینـی سـتراکچەری وشـەکان لایەنێکـی بنەڕەتییە لە توانـای زمـانی . بـۆیە لێـرەدا دەمانەوێـت پەیکـەلی ئەو وشـانە دیـاری بکەیـن کە لە زمانەکەمانـدا ئەنـدامەکانی جەسـتە تێیـدا بەشـداربوونە و بـوونە بە وشـەیەکی فەرهەنگـی و لە فەرهەنگـدا دەنوسرێنەوە . هەروەها هەر یەك لەو جەستەوشانە خاوەنی تۆڕی پەیوەندین لەگەڵ مۆرفیمەکـانی تردا ، کە دەشێت لە ئاستی مورفۆلۆژی وسیمانتیکدا ئەو پەیوندییانە دیاریبکرێن .

<u>وشە کلیلەکان</u> : جەستەوشە ، جەستە وەك مۆرفیمێکی کۆنکریتی ، بە ئەبستراککردن.

پێشەکی

لەم توێژینەوەیەدا بەپێی میتۆدی شیکردنەوەی پەسنکەرانە ، هەوڵدراوە دروستەی ئەو وشانە دیاریبکرێت کە جەستە وشەن ، مەبەستمان ئەو وشانەیە کە ئەندامەکانی جەستە تێیدا بەشدارن . واتە بەشێك لە ئەندامەکانی جەستە رۆڵی گرنگ دەبینن لە دروستەی گەلێك وشە نوێ لە زمانی کوردیدا . هەر لەم توێژینەوەیەدا ئەو داتـانە خـراوەتەڕوو کە جەسـتە وشـەکان ئاراسـتەکەر و سـەرەی پێکهاتەکـانن . یـان هەنـدێکجار وشـە یاریدەدەرەکان دەبنە ئاراستەکەر و دەبنە سەر و رۆڵی سەرەکی پێکهاتەکان دەبینن . هەروەها جێی سـەرنجە لە زمـانی کوردیـدا بەشـێك لە جەستەوشـەکان زۆر چـالاك و بە بەرهەمـن و سـەرچاوەی بە لێکسـیمبوونن و دەسـەڵاتی واتاییـان بـۆ خۆیـان بەکێشـکردووە . بەمجـۆرە دەبینیـین هەنـدێك لە جەستەوشـەکان رۆڵێکـی بەرچاویان هەیە لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگ و دروستکردنی وشەی فەرهەنگیدا هەیە .

ناونیشان و بواری توێژینەوە :

دروستەی جەستە وشـەی فەرهەنگی لە زمـانی کوردیـدا (کرمـانجی ناوەڕاسـت) کە تێیدا بـاس لەو وشـانە کـراوە کە ناوەکـانی جەسـتە رۆڵیـان هەبـووە لە دروسـتەکەیاندا . هەروەهـا لێکـۆڵینەوەیەکی کـارەکییە و بە وردی ئەو وشانە هەڵوەشێنراونەتەوە و دروستەکانیان دیاریکراوە .

گرنگی توێژینەوە :

گرنگـی لێکـۆڵینەوەکە لەوەدایە ناوەکـانی جەسـتە وەك فەرهەنگـی بنەڕەتـی زمـان توانـای دەوڵەمەنـدکردنی فەرهەنگـی زمانیـان هەیە لەڕێـی بەشـداریکردنیان لەگەڵ وشـە و مۆرفێمە ناجەستەییەکانی تـر بـۆ پێکهێنـانی وشەی فەرهەنگی نوێ .

ئامانجی توێژینەوە :

دیاریکردنی دروستەی جەستەوشەی فەرهەنگی زمانی کوردییە ، کە ڕۆڵیان هەیە لە دروستەی نوێدا هاتیە ، وەك : دەست ، چاو ، دڵ ، سەر ... هتد .

پرسیاری توێژینەوە :

ئایا ئەم جەستەوشانە دەتوانن بەشداری کردەی دروستکردنی وشـەی نوێ بـۆ واتـا و مەبەسـتی نـوێتر بـکەن ؟
ئایا کام لەم وشانە چالاك و بەکارن ؟

1-1 :- دروستەی جەستەوشەی فەرهەنگی لە زمانی کوردیدا :

گومان لەوەدا نییە کە مۆرفۆلۆژی بە یەکێك لە ئاستە گرنگەکانی زمان دادەنرێت و لە زمـانی قسـەکردنی هەمـوو زمانانـدا هەیە و هەر زمانێك لەگەڵ زمـانێکی تـردا جیـاوازی نیشـان دەدات .. واتە بەپێـی تایبەتمەنـدێتی هەر زمانێك مۆرفۆلـۆژی ئەو زمـانە دەرکەوتـووە یـان دروسـت بـووە . ئەرکی مۆرفۆلۆژیاش وەکو زانست لێکۆڵینەوەیە سەبارەت بە وشەکانی زمـان و چـۆنیەتی دروسـت بوون و هەڵوەشـاندنەوە و لێکترازانـی بەشـە پێکهێنەرەکـانی وشـەکان کە لە ڕووی تەکنیکییەوە ، ((پێکهاتەکـانی وشـەکان دەبەخشـێت))(مەحـوی، ٢٠١٠، ل5) . کەواتە ((وشەسـازی بەشـێکە لە ڕێزمانی زمان ، کە لە ڕۆنانی وشە دەکۆڵێتەوە ، واتە ڕێگاکانی دروستبوونی وشەی زمان دەبێتە

تەوەری ئەم زانستە))(سەعید، ٢٠١٣، ل6). یان هەر وەك (Rad ford) دەڵێت :- ((مۆرفۆلۆجی : لێکۆڵینەوەیە لە چۆنیەتی لێکدان و ڕیزبوونی مۆرفێمەکان لە فۆرمی وشەدا))(سەعید، ٢٠١٣، ل٧). کەواتە مۆرفۆلۆژی لێکۆڵینەوەیە سەبارەت بە لێکترازانی کەرەستەکانی وشە بۆ کەرتی بچووکتر کە پێی دەوترێت مۆرفیم ، ئەو مۆرفێمانەش بینای مۆرفۆلۆژی وشە پێکدەهێنن . ئەمیش مانای وایە وەك(کاتامبا) دەڵێت : ((زانستی وشەناسی لەبارەی ئەو وشانەی کە سادەن و کەرت کەرت نین هیچی بۆ ووتن نییە ، بەڵکوو ئەوانی ئەبێت واتا و شێوازی گۆکردنیان لە وشەداندا تۆمار بکرێت))(کەرەمی، ١٣٩٦، ل٤) .

1 – 2 : مۆرفێم :

سەبارەت بە مۆرفێم و پێناسەی مۆرفێم و جۆرەکانی مۆرفێم و مەرجی بە مۆرفێم بوون ڕای جیاواز دەبینرێت . لەلای بەشێکی زۆر لە ڕێزماننوسان (واتا) مەرجی بنەڕەتی و سەرەکییە بۆ مۆرفێم ، بۆ نموونە (پ.د. ئەوڕەحمانی حاجی مارف) مەرجی بنەڕەتی لە دیاریکردنی مۆرفێمدا (واتایە) : ((مەبەست لە مۆرفێم – بچوکترین دانەی واتادار ، ئەوەیە کە ناتوانرێ بچووکتر بکرێتەوە بە مەرجێ واتای نەفەوتێ))(مارف،١٩٧٧،ل١١٠). پاشان دوو ئەرکی مۆرفێمیش دیاری دەکات ، وەك : ((حاڵەتی ڕێزمانی تاکە دەوری مۆرفێم نییە ، بەڵکو دەورێکی دیکەی زۆر گرنگی هەیە کە ئەویش ڕۆنانی وشەیە))(مارف،١٩٧٧،ل٢٤) . هەر لەم بوارەدا لە کتێبی (سەرەتایەك لە فیلۆلۆژی زمانی کوردی)دا لە پێناسەی مۆرفێمدا ئاماژە بە بۆچوونی (بلوم فیلد) دەدات کە دەڵێت : ((مۆرفێم بریتییە لە (بچووکترین پارچەی (واتا) داری زمان) ئینجا ئاماژە بەوە دەدات کە ئەگەر ئەو پارچە واتادارەی زمان کرا بە دوو پارچەی ترەوە ، یاخود تاقە دەنگێکی لێ جیاکرایەوە ئەو کاتە هیچ کامێکیان یا یەکێکیان واتا نابەخشێ))(هەورامی،١٩٧٤،ل١١٠) . هەر لەم بوارەدا و سەبارەت بە مۆرفێم هاتووە : ((مۆرفێم بچوکترین دانەی واتاداری زمانە لە فۆنیمێك یان زیاتر پێك دێت و دەورێکی لە ڕێزمانا هەیە بەگۆڕین و لابردنی هەر فۆنێمێکی یا بەلەتلەتکردنی ، ماناو دەورە ئەسڵییەکەی تیا ئەچێ...))(امین، ٢٠٠٤، ل٣٦٤). لەلای زمانەوانێکی تر مۆرفێم بە بچووکترین کەرتی پێکهێنەری وشە دادەنرێت وەك دەڵێت : ((بچوکترین کەرتی پێکهێنەری وشە ، کە پێوەندی لەگەڵ واتادا هەبێت مۆرفیمە یان وشەکەیە))(کەرەمی، ١٣٩٦،ل٥). هەر هەموو ئەو پێناسانەی کە ئاماژەمان پێدا ئەوە دەردەخەن کە سەرجەمیان (واتا) یان کردووە بە بنەمای کارەکانیان بۆ ناسینەوەی مۆرفێم . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك بۆچوونی دیکەش هەن کە (واتا) بە بنەمایەکی سەرەکی دانانێت بۆ ناسینەوەی مۆرفێم ، بۆ نموونە لە (کتێبی چەند لایەنێکی مۆرفۆلۆجی کوردی)دا بەچەند پرسیارێك دەسپێدەکات ، وەك : ((ئایا واتا بەتەنیا ئەم ئەرکی جیاکردنەوە و هەڵاویرکردنی بەتەواوی پێ جێبەجێدەکرێت ؟ ئایا دەشێت بە تەواوی پشت بە واتا ببەستین ؟ بەبۆچوونی من واتا هەموو شتێك نییە لە جیاکردنەوەی مۆرفێمدا ، تەنانەت لە هەندێك باردا دەبێت گوێی پێنەدرێت ، چونکە زۆر مۆرفێم هەن کە ئێستا واتاییان نییە))(فەتاح،قادر ، ٢٠٠٦،ل٨). لەم پشتگوێخستنی واتادا ئاماژە بۆ ئەوە دەکرێت کە پلەی پێشەوە بە مۆرفێم نەدرێت ، بەڵکو بکرێت بە یەکێك لە بنەماکانی ناسینەوەی مۆرفێم . لەکۆی بۆچوونەکانیان بەم پێناسەیە دەگەن : ((مۆرفێم بریتییە لە بچووکترین جیاوازی لە فۆرمدا (واتە لە شێوەی وشەدا) کە بچووکترین جیاوازیی لە واتای وشە یان ڕستە یان لە ڕۆنانی ڕێزمانیدا دروست بکات ، جا مۆرفێم خۆی واتای هەبێت (وەك هەندێکجار هەیەتی) یان هەر نەی بێت لە بارەکە ناگۆڕێت ، گرنگ ئەوەیە مۆرفێم جیاوازی دروستبکات یان دوو وشە یان ڕستە یان دوو ڕۆنان لەیەکتری جیابکاتەوە))(فەتاح،قادر، ٢٠٠٦،ل١٤). هەر سەبارەت بە مۆرفیم لە کارێکی دیکەی دوای ئەو کارانەی پێشوو هاتووە دەڵێت : ((مۆرفێم دەتوانرێت بە گچکە ترین پێکهێنەری پرواتای دەربڕاوی زمانیی دابنرێت)) (مەحوی،٢٠١٠،ل٧). پاشان هەر لە ڕوانگەی واتاییەوە ، بە شێوەیەکی نوێ تر پۆلێنێکی مۆرفێمەکانمان بۆ دەکات : ((

مۆرفیمەکان واتای جۆراوجۆریان هەیە : 1- پڕ واتا هەندێك واتا کۆنکرێتین – بەرجەستە و جەستەیین ، و بە ئاسانی پەسەند دەکرێت ، مۆرفیمی وەك شتن ، بازرگان ، نا ، نە ، مە / پڕ واتان . 2- خاوەن – واتا : واتای دیکەش هەن ، نادیارن و واتاکانیان گرانتر پەسندەکرێت ، وەك ، بۆ نموونە / یی / لە / کوردیی – هەولێریی /دا ... 3- خاوەن نیشانەی واتایی (هەڵگری واتا) و بێ واتا (هەڵنەگری واتا)))(مەحوی،٢٠١٠، ل٨) . سەبارەت بە بێ واتایی مۆرفیم ئاماژە بە هەندێك مۆرفیم دەکات کە نادیار و ئەبستراکتن کە ناتوانرێت بگوترێت خاوەن واتان ، ئەوانیشی دابەش دوو جۆرکردووە : ((ا- هەندێك لە واتاکان هەڵگری کۆمەڵێك نیشانەی وەك (کەس ، ژمارە ، توخم) (ب)- هەندێك مۆرفیمی دییکەیان هێنــــدە نادیـــارن ، کە ناتوانرێـــت نـــاوی واتایـــان لێبنـــرێن ، یـــا واتـــا بخـــرێتە تەکیـــان)) (مەحوی،٢٠١٠،ل٩_١١). بۆ ئەم جۆرەیان مۆرفیمی (ە) دەکرێت بە نموونە لە وشەکانی (کوڕە کورد ، بەردەپێ) کە ئەرکی ڕێزمانی بەجێدەهێنن ، کە مەبەستی ڕاستەوخۆی پێکهاتە ڕێزمانییەکان (grammatical constructions) دەربڕینی واتایە بۆ ئەوەیە واتا دەربڕن . هەر لەم سۆنگەیەوە دەڕوانیتە (مۆرفیم و واتا) بەوەی کە مۆرفیمەکان یان خاوەنی واتان یان هەڵگری واتان ، یاخود هەڵگری نیشانەی واتایین . کەواتە مۆرفیم بکەوێتە ژێر هەریەك لەو دابەشکردنانە دەبێتە هەڵگری واتا .

1 – 3 : ئەندامەکانی جەستە وەك مۆرفیمێکی کۆنکریتی :

لەم لێکۆڵینەوەیەدا دەمانەوێت ئەندامەکانی جەستە وەك مۆرفیمێکی کۆنکریتی لە پێکهاتەی وشەکانی زمـانی کوردیـدا دیـاریبکەین و هەولـی لێکتـرازان و هەڵوەشـاندنەوەیان بـدەین . جێـی سـەرنجە نـاوی ئەندامەکانی لەشـی مرۆڤ وەك فەرهەنگی بنەڕەتـی زمـان ڕۆڵـی بەرچاویـان هەیە لە پێکهاتەی وشـەی زمانی کوردیدا هەیە ، چونکە : ((زانینی ستراکچەری وشەکان لایەنێکی بنەڕەتییە لە توانای زمـانی))(FRACIS. 2006 .p25) بۆیە لێرەدا دەمانەوێت پەیکەری ئەو وشانە دیاریبکەین کە لە زمانەکەماندا ئەندامەکانی جەستە تێیدا بەشداربوونە و بوونە بە وشەیەکی فەرهەنگی و لە فەرهەنگدا دەنوسرێنەوە . ئەم جۆرە وشانەش دابەشی دوو جۆر دەبن ، وەك (لێکدراو، داڕێژراو) .

_ وشەی لێکدراو : لە دوو وشەی سادە یان دوو ڕەگ پێکدێت بۆ دروستکردنی وشەیەکی لێکدراو لە قاڵبێکی نوێدا . وەك لە یەکترازاندنی ئەم وشانەی خوارەوەدا دەردەکەون .

1 – 4 : ئەو وشانەی مۆرفیمی (پێ) بەشداری پێکهاتەیان دەکات و ناوێکی لێکدراو ڕۆدەنێت ، وەك : -

_ لێکدانی دوو مۆرفیم بۆ ڕۆنانی وشەیەکی فەرهەنگی بە شێوە و قاڵبێکی نوێتر ، لێرەدا دەمانەوێت ئاماژە بۆ ڕۆڵی (پێ) بکەین وەك مۆرفیمێکی کارا دەتوانێت ببێت بە بنکەی دروستبوونی وشە لێکدراوە نوێییەکان و ئاراستەکانیش لەوەوە دەستپێدەکات و تۆڕی پەیوەندییەکانیشی بەم شێوەیە دەبێت ، وەك :

_ پێ + خەسوو ____ پێخەسوو

_ پێ + لەقە ___ پێلەقە

_ پێ + گران (سست و خاو لە ڕۆیشتندا) ___ پێگران

بەپێی ئەم یاسایە دەشێت ئەم وشە فەرهەنگیانە دیاریبکەین ، وەك : پێڕەش ، پێکوڵە ، پێبەند ، پێڵاو ، پێگرتن ، پێخاوس ، پێپەتی ، ...

_ جێی سەرنجە کە (پا) ئەلەمۆرفی (پێ)یە و زیاتر لە گەرمیاندا بەکار دەهێنرێت ، ئەویش بە هەمان شێوەی (پێ) وەك بنکەیەك بەشداری ڕۆنانی وشەی فەرهەنگی دەکات و لەوەوە ئاراستەکان دیاری دەکرێت ، بۆ نموونە :

_ پا + خەسوو ___ پاخەسوو

_ پا + پۆش ___ پاپۆش

_ پا + پەتی ___ پاپەتی

بەهەمان شێوە و یاسا دەشێت ئەم وشە فەرهەنگیانەش دیاریبکەین ، وەك : پابەستە ، پاشۆرە ، پاشۆر ، پابەند ، پاچینە ، پاگێڕ ، پاچەوت ، پاوانە ، پاڕەش ...

دەشێت لەم قاڵبانەشدا دەربکەوێت ،بەهۆی ناوبەندەوە" وەك :

پا + و + پووز ___ پاوپووز

_ پا + و + پل ___ پاوپل ... هتد

مۆرفێمی (پێ) لە قاڵبێکی دیکەدا دەردەکەوێت ئەویش ئەوەیە کە (پێ) جێگیرە و ئاراستەکان ڕووەو ئەوە ، وەك :

_ گا + پێ ___ گاپێ

_ چۆلەکە + پێ ___ چۆلەکەپێ

_ ئاسکە + پێ ___ ئاسکەپێ

بەم جۆرە دەشێت ئەم وشانە دیاریبکەین : پشیلەپێ ، چوارپێ ، پشتەپێ ، بەردەپێ پەڕلەپێ ... هتد .

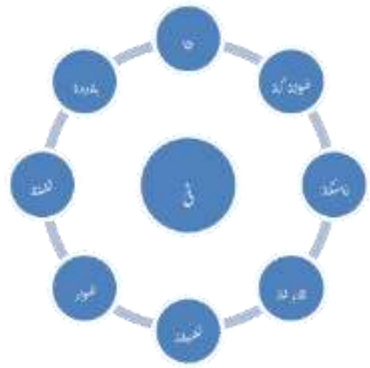

سێ سەرنج :

1_ ئەوەی جێی سەرنجە مۆرفیمە ئاراستە کراوەکان ناون ، بەڵام لە پێکهاتەی کۆتاییدا ئاوەڵناوێك پێکدێنێت . واتا بەشە ئاخاوتنێك دەگۆڕێت بۆ بەشە ئاخاوتنێکی تر .

2 _ هەوەها ئەڵەمۆرفی (پا) لەم پێکهاتەیەدا تا ڕادەیەك سستە ، وەك : (ژێرپا ، گاپا ..)

3 _ لە ڕۆنانی وشەی داڕێژراودا جەستە وشەی(پێ) تاڕادەیەك سستە ، وەك : پێگە ، پێدار (وەك لەم پەندە کوردیەدا هاتووە (پێدار بگرە بێ پێ ماڵە) ...

1-_ 5 : دەست

وەك جەستە وشەیەکی بنکەیی زۆر چالاك و بە بەرهەمە ، کە رۆڵێکی کارا لە ڕونانی وشەی لێکدراودا دەگێڕێت . هەروەها جێی ئاماژەیە کە لە پێکهاتەکانیدا بەبێ ئامراز و بە ئامرازەوە وشەی فەرهەنگیمان بۆ ڕۆدەنێت . لەم ڕۆنانەشدا ئاراستەکە لە (دەست)ەوە چالاکترە وەك لەوەی لە مۆرفیمەکانی ترەوە ئاراستە بکرێت ، واتا مۆرفیمی دەست دەبێت بە سەرچاوە بۆ بنیادنانی دروستەی مۆرفۆلۆژی وشە لێکدراوەکان . بۆیە ناتوانیین جێگۆڕکێیان پێبکەین . بۆ نموونە ، (دەستپیس) ناکرێت جێگۆڕکێ بە پێکهاتەکەی بکەین و بڵێین (پیسدەست) چونکە لە فەرهەنگی ئاوەزیدا بەو شێوەیە تۆمارنەکراوە ، یان واتای دیکەی نەخراوەتەسەر . ئەم بۆچوونە هەموو ئەو نموونانەی خوارەوە دەگرێتەوە ، وەك :

_ دەست + پیس ___ دەستپیس

_ دەست + ڕەش ___ دەستڕەش

_ دەست + پڕ ___ دەستپڕ

_ دەست + کێش ___ دەستکێش

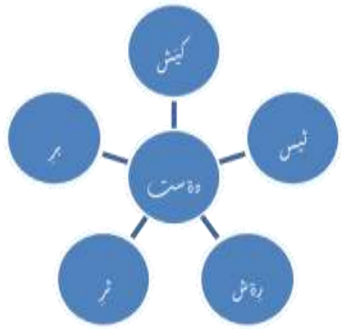

بەپێـی ئەم یاسـاو ئاراسـتەیە دەتـوانیین ئەم وشـە لێکـدراوانە دیـاریبکەین ، بەبـێ ئـامراز : وەك : - دەستکورت ، دەستخۆش ، دەستڕەنگین ، دەستڕازە ، دەستقوچاو ، دەستڕاست ، دەستقەرز ، دەستڕۆ ، دەستنوێژ ، دەستبڕ ، دەستپەڕ ، دەستهاڕ (دەستاڕ) ، دەستکاری ، دەستڕۆکە ، دەستبڵاو ، دەستخەڕۆ ، دەستکێش ... بەهۆی ئامرازەوە ، وەك :- دەستەمۆ ، دەستەواژە ، دەستەپاچە ، دەستەبرا ، دەستبەسڕ ، دەستەخوشك ، دەستەکوتە ، دەستەدز ، دەستەبەر ، دەستەبەدەستە، دەستبەکار، دەسبەسەر ، دەستوبرد ، دەستوپل ،دەستوپێوەند ، دەستوداوێن(دەستەوداوێن) ، دەستوخەنجەر ، دەستەودوعا ، دەستەونەزەر ، دەستەوئەژنۆ ، دەستەویەخە ، دەستەووەستان ، دەستبەدەست ...هتد .

تێبینی :

- دەشێت (مۆرفێمی دەست) لە قاڵبی (دەس) بەبێ (فۆنێمی- ت -) دەربکەوێت و بێ ئەوەی کـار لە پێکهـاتەکە بکـات ، وەك : دەسـگر ، دەسڕازە ، دەسـپاك ، دەسـپیس ، ... دەسبەجێ ، دەسەسڕ ، دەسەودوعا ، دەسەوئەژنۆ ...

_ لە هەندێك وشـەی لێکدراوی تردا (دەست) جێگیرەو مۆرفێمەکانی دیکە ئاراستەکەرن یان (سـەرە)ن بۆیە نـاتوانن جێگۆڕکێ بکەن بۆ نموونە ناوترێت (دەستسەر* ...) ، وەك : جێدەست ، دووردەست ، باڵادەست ، سەردەست ، یەکدەست ، بندەست ، ژێردەست ، تەڕدەست ، داردەست ، بەردەست ، ئاودەست ، دەم ودەست ، کاربەدەست ، ....هتد

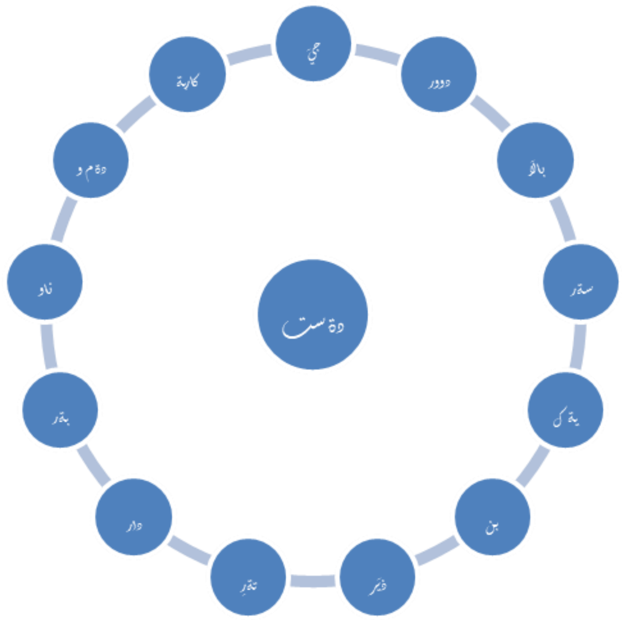

کەواتە لەم وشە لێکدراوانەدا ئەوە دەردەکەوێت کە مۆرفێمەکانی تر سەرچاوەی بە لێکسیمبوونی (دەست)ن و دەسەڵاتی واتاییان بەرەو لای خۆیان ڕاکێشاوە ، بۆ نموونە ئەگەر وشەی (کاربەدەست) وەربگرین ، ئەوە ڕووندەبێتەوە کە ناتوانیین کەرتە پێکهێنەرەکانی پێچەوانە بکەینەوە بیکەین بە (دەستبەکار) چونکە لە رووی سیمانتیکەوە تەواو واتاکەی دەگۆڕێت و واتا بنەڕەتییەکەی لە دەستدەدات . ئەم دوو پێکهاتەیە دوو وشەی تەواو جیاوازن و ناشێت لە بری یەکتر بەکار بهێنرێت ، چونکە دوو فۆرمی فەرهەنگی جودان . هەروەها بۆ ئەو وشانەی دیکەش هەمان شتن .

1 _ 6 : چاو :-

چاو یەکێکە لە ئەندامە گرنگەکانی جەستەی مرۆڤ و هەستەکانی . ئەم ئەندامە ڕۆڵێکی زۆر گرنگی هەیە لە دروستکردنی وشەی فەرهەنگی و دەوڵەمەندکردنی زمانی کوردیدا . چاو وەك ئەندامێك بۆ تێڕوانیین و بینین و وێنەگرتنی شتەکانی دەوروبەر و نزیك و دوور و تێڕوانیین بەهۆی چاوەوە ، وەك : چاولەڕێ ، چاولەدەست ، چاولەدەر ... هتد . چاو وەك بناخە و بنکەیەکی جێگیر و ئاراستەکەر مامەڵە لەگەڵ ئەو مۆرفێمانەدا دەکات کە دەبنە کەرتە پێکهێنەرەکانی وشە لێکدراوەکان . بۆیە ناشێت جێگۆڕکێ بە مۆرفێمە پێکهێنەرەکانی بکرێت . واتە کەرتەکانی جێگیرن و جێگۆڕکێ پەسەند ناکەن . هەروەها جێی سەرنجە کە چاو لەگەڵ ئاوەڵناو و ناو و ئاوەڵکرداردا دەردەکەوێت ، وەك : (چاو + پیس ، چنۆك ، سور ، ڕەش ، تیژ ، قایم ، ساغ ، شین ، تێر ، تەنگ ، ڕوون ، توند ، نەترس ، مەست ، حیز ، برسی ، تاریك ، شۆڕ ، زەق ، جوان ، ڕەش ، باشقاڵ ، گا ، چێڵ ، پۆڕ ، بۆق ، ماسی ، پشیلە ، باز ، مار ، کونەپەپوو ، سوێسکە ، کەڵەشێرە ، کونەسوزن ، سۆتك ، ڕاو ، چۆریاگ ، چڵێس ، چڵە ، خوار ، لە دەر ، لە دەست ، لەڕێ ، لەدوا ، لێبڕین ، لێکردن ، تروکاندن ، کەوتن ، دانەسەر ، پیبوون ، سپیلگە ، ئێشە ، هەڵتەکاندن ، لەوەرین ، لەدەست ، شکاندن ، لێدان ، تێبڕین ، بڕین ، بزکردنەوە ،

لێدان ،نەترس ، داخستن ، نوقان (قوچاندن) ، گرتن ، بڕکێ ، شارکێ ، وزار ، دێر ، فڕین ، ترسێن ، مەست ، ڕشتن ، پەڕین ، بەستە (بەس) ، بەن ، پۆشین ، ...)

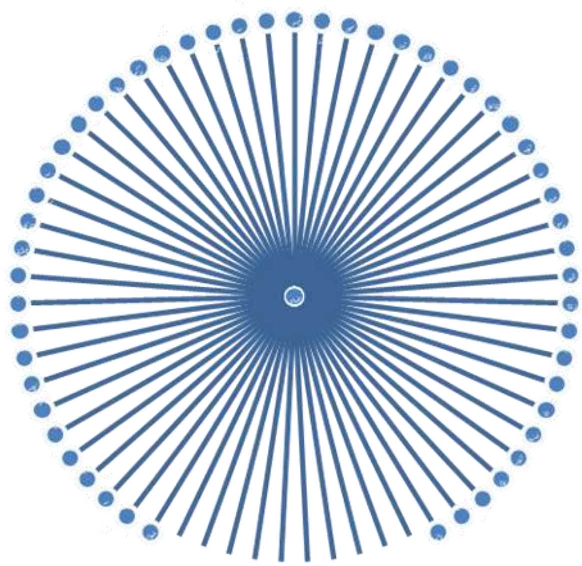

وەك ئاماژەمان پێدا (چاو) وەك بنکەیەکی جێگیری ئاراستەکەر ڕۆڵی گرنگی هەیە ، بەڵام وەك ئاراستە بۆ کراو ئەو ڕۆڵە گرنگەی نییە و زۆر سنوردارە ، وەك : (دەم و چاو ، چوارچاو ، چڕوچاو ، فیسقەچاو ... هتد) .

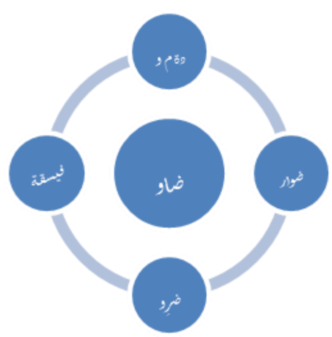

جێی سەرنجە (چاو) لە ڕۆنانی وشەی داڕێژراودا سستە و زۆر بەکارنییە و بە کەمی بەشداریدەکات ، وەك : (چاویلکە ، چاودار ، چاڤك ، چاویلە ...) .

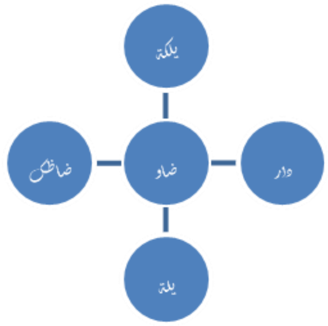

تێبینی :

دوو مۆرفێم یان زیاتر کە پێکەوە دەردەکەون هەندێك کۆتوبەندی واتایی دەخەنەسەر یەکتری کە لە وشەی لێکدراودا بەو کۆتوبەندانەش دەوترێت هەڵبژاردن ، بۆ نموونە :

ا – چاو + پیس – چاوپیس

ب* - پیس + چاو _ پیسچاو

وشەی چاو دەبێتە یەکێك لە سیما واتاییەکانی وشەی یەکەم کە دەشێت (+ ناو + ئاوەڵناو + ئاوەڵکزدار ...) بێت . بەڵام لە وشەی لێکدراوی دووەمدا (پیس) توانای هەڵبژاردنی (چاو)و جەستەوشەکانی تری نییە ، بۆیە وشەکە لە ڕووی واتاوە پەسەند نییە و پەسەند ناکرێت .

1_ 7 :- دڵ :

دڵ : ئەو ئەندامە گرنگەی ناو سنگی مرۆڤە کە لەگەڵ هەموو خۆشی و ناخۆشییەکدا لێدانی زیاد و کەم دەکات . دڵ پەیوەستە بە هەست و سۆزەوە ، ئەم هەست و سۆزەش لە هزر و بیری مرۆڤدا ڕەنگدەداتەوە ، بۆیە زۆربەی ئەو وشانەی دڵ تێیدا بەشدارە لەو چوارچێوەیەدا دەخولێتەوە . بێگومان ئەو هەست و سۆزانەش شتێکی نەبینراوە و نابەرجەستەیە بوونێکی فیزیکی نییە ، واتە ئەبستراکتە . دڵ وەك سەرچاوەیەکی گرنگی هەست و سۆز و ئازایەتی و ترس و ڕەشبینی و گەشبینی ... هتد ، بەشداری پێکهاتەی ژمارەیەك وشەی لێکدراو دەکات و دەبێتە بنکەیەکی جێگیر و ئاراستەکەر بۆ کەرتە پێکهێنەرەکانی وشە لێکدراوەکان . بەم جۆرە کۆمەڵێك وشەی ئەبستراکت ڕۆدەنێت ، کە لە هەندێکیاندا کەرەستەی ماددی بەرجەستە بەشداری پێکهاتەکانی دەکات ، چونکە لێرەدا وەك خوازە بەکار دێت ، بۆ نموونە : (ئاسن ، بەرد ، شوشە ، ...) .(دڵ) وەك جەستە وشە ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە ڕۆنانی ئاوەڵناوی لێکدراودا ، بەڵام سەبارەت بە ناو ئەوە بەدیدەکرێت ، کە زۆر بەکەمی بەشداری دەکات . هەروەها بۆ هەندێك بارودۆخی دەروونیش وەك سەرچاوەی لێدانی زیاتری ترپەی دڵ ، کە پەیوەستە بە باری دەروونی تاك ڕۆڵ دەبینێت . بۆ ئاوەڵناوی لێکدراو ، وەك : (دڵ : خۆش ، تەنگ ، گەرم ، ڕەق ، نەرم ، ڕەش ، گران ، وریا ، ئەستوور ، ڕفێن ، ئاگر ، شکاو ، کراوە ، باش ، تەڕ ، تاریك ، گیر ، ئاوا ، کرمێ ، گەورە ، ئاسودە ، قایم ، پیس ، سەرد ، نەواز ، ئارام ، ساف ، تەنگ ، تەزێن ، نیا ، ناسك ، مردوو ، پڕ ، نشین ، مەند ، گر ، بەستە ، بەژان ، بەرد ، ئاسن ، شوشە ، ...)

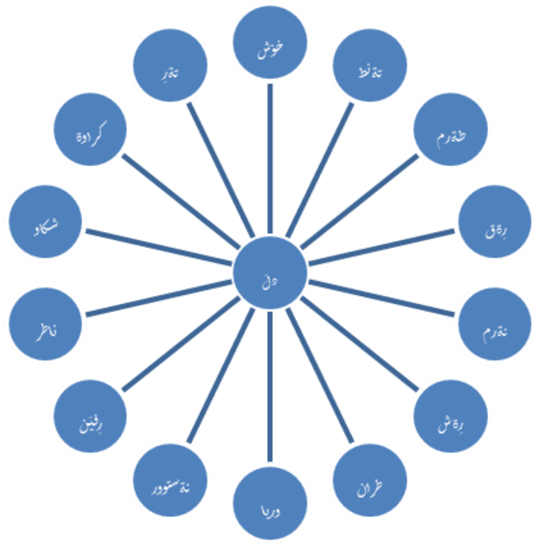

لە ڕۆنانی ناودا ، وەك : (دڵ + پاك ، خۆش ، شاد ، سۆز ، بەند ، بەر ، زار ، خوین ، ...)

لە ڕۆنــانی بــاری دەروونیــدا ، وەك (دڵەڕاوكــێ ، دڵەكــوتێ (كــوتە) ، دڵەخــورپە ، دڵەلەرزە ، دڵەكزێ (كزە) ، دڵاودڵ ، دڵ لە دڵدان ....) .

دڵ لە پێکهاتەی هەندێك وشەی لێكدراودا دەبێتە ئاراستە بۆكراو ، واتە كەرتە پێكهێنەرەكانی دەبنە سەرە و وشەكە ڕۆدەنێن ، وەك : (سەنگدڵ ، ئاتەشدڵ ، دوودڵ ، شێردڵ ، دێودڵ ، كوێردڵ ، ئاسكەدڵ ، ...) .

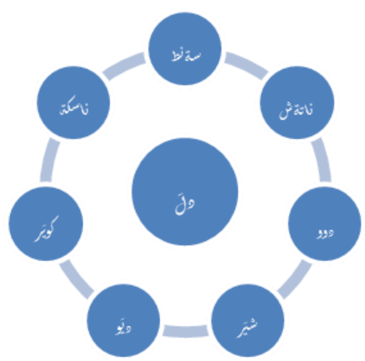

تێبینی : دڵ لە ڕۆنانی وشەی داڕێژراودا زۆر سستە و بە كەمـی دەردەكەوێت ، وەك (بێدڵ ، دڵە ، دڵدار ، دڵمەند ، ..)

1_ 8 : خوێن :

ئەو شلەمەنییە سورەی كە سەرچاوەی ژیانی هەموو زیندەوەرانە ، پێـی دەوترێت ، خـوێن ، كە بەشـداری پێكهـاتەی كۆمەڵێـك وشـەی لێكـدراو دەكـات و دەبێـتە بـنكەی ڕۆنـانی وشـەی فەرهەنگـی و

ئاراستەکەر . خوێن وەك (میتافۆر – خوازە) لە زمانی کوردیدا ڕۆڵ دەبینێت . واتە ئەو وشانەی (خوێن) تێیدا بەشداری پێکهاتەکانی دەکات ، لە زۆربەیاندا ئاماژەیە بۆ کارە ئەبستراکتەکان ، وەك : (خوێنمژ) , ئەم وشە لێکدراوە لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە کەسانی دیکتاتۆر و زۆردار ، بەزۆری زۆرداری خەڵکی دەچەوسێننەوە و سەروماڵی خەڵکی بەتۆپزی دەبەن ... بۆیە (خوێنمژ) وەك میتافۆر وەرگیراوە کە مانای ئەوەیە کەسی (خوێنمژراو) ژیانی لە مەترسیدایە و بەرەو مردن دەڕوات ، چونکە (خوێنمژێك) خوێنی دەمژێت . بۆ ئەم جۆرە میتافۆرە خوێن بەشداری کۆمەڵێك وشەی لێکدراو دەکات و ئاراستەکەش لە خوێنەوەیە ، وەك : (خوێن + مژ ، خوار ، ڕێژ ، ڕژان ، گر ...) لە هەندێك پێکهاتەدا (خوێن) وەك(ئاگر) ڕۆڵی پێدراوە ، وەك : (خوێنکوژانەوە) ، کە ئەمیش میتافۆرە و بە مانای نەهێشتنی شەڕ و پێکدادان و کوشتنە ... هەروەها (خوێنبەس) بۆ هەمان میتافۆر بەکاردێت ... یاخود وەك میتافۆری تۆڵە کردنەوە : (خوێنئەستێن) ... یان بۆ ئاشتیوونەوە و ڕێککەوتن بە پارە میتافۆری (خوێنبژاردن) هاتووە ، کە مەبەست پێدانی پارەیە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان . بە هەمان واتا لە هەندێك ناوچەی تردا دەوترێت (خوێن بایی) . هەروەها (خوێن) بەشداری ئاوەڵناوە لێکدراوە میتافۆرییەکانیش دەکات ،وەك : (خوێن + شرین ، تاڵ ، گەرم ، سارد ، جومان ، ئاوی ...) .

یان وەك ناوی لێکدراو ، وەك : (خوێن + بەردان ، بەر ، ئاو ...) .

ئەوەی جێی سەرنجە (خوێن) وەك ئاراستە بۆکراو بە کەمی دەردەکەوێت ، وەك : (دەم بەخوێن ،چنگبەخوێن ، ...)

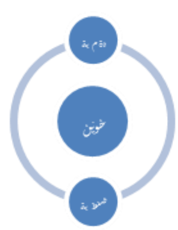

یان وەك ناوی لێکدراو ، وەك : (خوێن + بەردان ، بەر ، ئاو ...) .

هەوەها لە پێکهاتەی وشەی داڕێژراویشدا سستە ، وەك : (خوێن + کە ، کەر ، دار ...) .

1_ -9 : سەر :

بەرزترین بەشی جەستەی مرۆڤە و ڕۆڵی گرنگی هەیە لە دروستەی ئەو وشانەی کە مانای بەرزێتی و دەسەڵات و باڵایی دەنوێنن ... هەروەها لە پێکهاتەی ئەو وشانەدا بەشدارن کە دەبێتە مایەی نەنگی و شەرمەزاری بە داگرتن و نەویکردنەوەی ئەو ئەندامە بەرزەی جەستە ... جێی ئاماژەیە کە (سەر) لە زۆربەی پێکهاتەکانیدا بەشێوەی میتافۆر بەکارهاتووە ... ئەوجا ئەو بەکارهێنانەش بۆ بەرزکردنەوە بێت یان نزمکردنەوەی پایەیی بەرانبەر ، کە بۆی بەکاردەهێنرێت ، (سەر) لە زۆربەی پێکهاتنەکانیدا ئاراستەکەرە و بنکەی ڕۆنانە ... لە پێکهاتەی ئاوەڵناویدا ، وەك : (سەر + ڕاست ، ڕووت ، ڕەق ، سپی ، سواڵکەر ، سوڕمان ، شۆر ، قژن ، کز ، کێش ، کێشی ، گران ، گەردان ، گەرم ، گەورە ، دەستە ، مەست ، مەشق ، ناس ، سامی ، سوڕمان ، بازۆکە ، بڕ ، بزێو ، بڵند ، بڵندی ، بەتاڵ ، بەرز ، بەرزی ، تۆپ ، دەست ، قاڵ ، بار ، پەتی ، خۆش ،شۆڕ ،شیو، سەخت ، قەوی ، کزی ، مەست ، ...) .

بۆ ڕۆنانی ناویش بەهەمان شێوە (سەر) بنکەیە و ئاراستەکەرە ، وەك :

(سەر + پەل ، تاش ، توێ ، چاوە ، جەم ، چۆپی ، خێڵ ، دەستە ، ژمێر ، عێل ، عەشیرەت ، قافڵە ، قفڵانە ، قەبران ، قەتار ، قەڵەمانە ، کۆمار ، هۆز ، دار ، بەست ، کەوت ، کردە ، پۆش ، هەنگ ، دەق ،شۆر ، باز، هار، ...) .

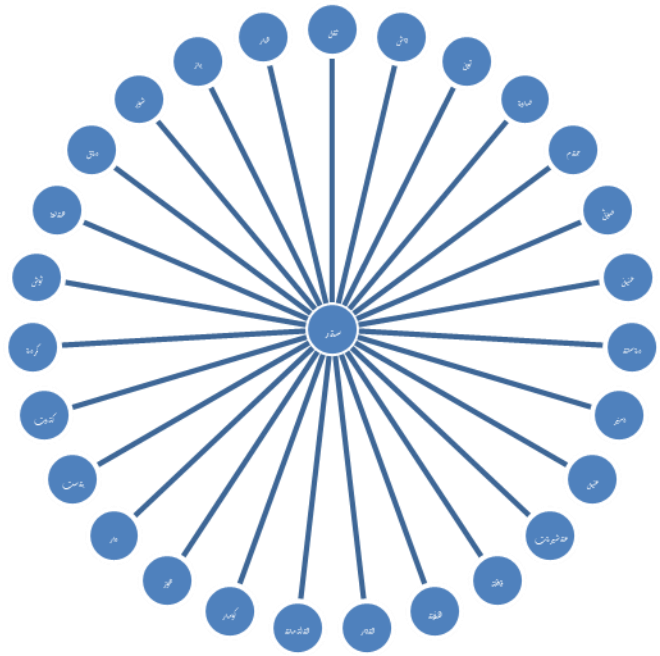

هەروەها (سەر) بەهۆی ناوبەندیشەوە بەشداری پێکهاتەی وشەی لێکدراو دەکات ، وەك : (سـەر + اپا ، اسەر ، انسـەر ، بەرەوخـوار ، بەرەوژوور ، بەسـەر ، بەمـۆر ، بەقـوڕ ، بەهۆش ، وبن ، وپێ ، و پاچك ، و سەكوت ، و پۆتراك ، و گویلاك ، و مـاڵ ، ە خۆرە ، ە داو ، ە ڕۆ ، ە ڕۆیی ، ە مەرگ ، ە مێكوتە ، ەڕێ ، ...)

(سـەر) لە داڕشـتنی وشـەی داڕێژراودا سستە و بە كەمـی دەبینرێت ، وەك : (سـەر + ین ___ سەرین ، سەر + وەر ____ سەروەر ، سەر + ۆك ___ سەرۆك ، سەر + ە ____ سەرە ، سەر + ەتا ___ سەرەتا ، ....)

جێـی سـەرنجە كە وشـەی (كەڵلە) كە هاوواتـای (سـەر) ە ئەویـش لە هەنـدێك پێكهـاتەدا بەشداریدەكات . بەڵام وەك وشەی (سەر) ڕۆڵ نابینێت ، وەك : (كەڵلە + پوچ ، بۆش ، بێژنـگ ، پاچە ، ڕەق ، زل ، شەكر ، قەند ، كەر ، با، تەزێن، زاور ، شەق ، كۆن ، ...)

1_ -10 : مل :

(مل) ئەندامێكی گرنگی جەستەی مرۆڤە كە هەڵگری بەرزترین ئەندامی جەستەیە كە ئەویش (سەر) ە . هەر بۆیە (مل) لە پێكهاتەی ئاوڵـناوی لێكدراوی میتافۆریدا زیـاتر چـالاكە و ڕۆڵـی گرنـگ دەبینێت ، هەروەها ئاراستەكەرە ، وەك : (مل + پان ، شكاو ، حیز ، باریك ، وەقنـگ چەسپاو ، لار ، شكاندن ، كەچ ، خوار ، قیت ، باریك ، درێژ ، شۆڕ ، ئەستور ، قەوی، پیاكردن ، نەنیان، مار ، بەرز ، ....) .

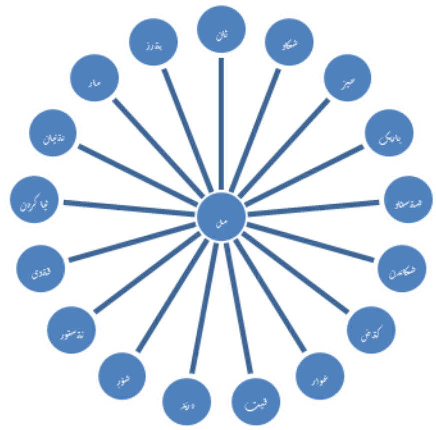

هەروەها بەشداری دەکات وەك ئاراستە بۆکراو ، وەك (مارمل ، کەرمل ، پەت وەمل ، بەرازمل ، زەڕافە مل ، کەومل ، دەزوومل ، شیشەمل ، لارەمل ، نیانەمل ، گیزمل ، خستنەمل ، نایەمل ، ..)

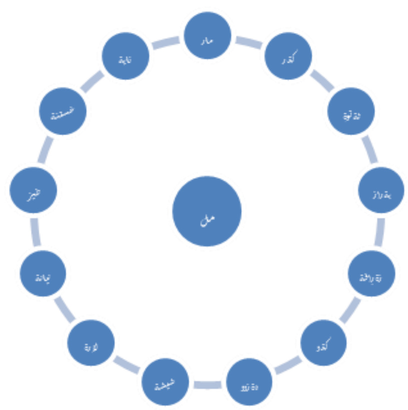

جێی ئاماژەیە کە لەم دووکۆمەڵە ئاوەڵناوانەدا تەنها (بەرز و شیشەمل) لایەنی ئەرێنی دەبەخشێت کە لە وەسفی (ئافرەتدا) بەکاردەهێنرێت ، ئەگینا ئەوانی تر هەر هەموویان بۆ کەمکردنەوەی پایەی ئەو کەسەیەکە بۆی بەکاردەهێنرێت ...

تێبینی :

1- _ گەردن کە بە واتای پێشەوەی مل دێت ئەویش لە هەندێك وشەی لێکدراودا بەشداریدەکات ، وەك : (گەردن + باریك ، بەند ، بەن ، کەچ ، گر ، کیر، ئازاکردن، ئازایی ، کێل ، کەش ، ...)

2-_ دەشێت (گەردن) بەشداری وشەی داڕێژراویش بکات ، وەك : (گەردن + ە ___ گەردانە ، گەردن + ە ___ گەردنە (گەردەنە) ، گەردن + لغ ___ گەردنلغ ، ...) جێی

ئاماژەیە کە پاشگری (لغ) لە زمانی تورکییەوە وەرگیراوە و بەشداری ئەم پێکهاتەیەی کردووە . هەروەها لە دوو وشەی دیکەشدا بەرچاوە ، وەك : (فیشەگلغ ، پووزلغ)

3-_ هەروەها وشەی (ئەستۆ) کە بە مانای ئەستوراییی مل دێت ، ئەویش بەشداری هەندێك وشەی لێکدراو دەکات ، وەك : (ئەستۆ + پاکی ، پاك ، شکاو ، ورد ، خیس ، ...)

1_-11 : دەم :

دەم : ئەو ئەندامە گرنگەی مرۆڤە ، کە دەکەوێتە خوارووی (لووت) و سەروو (چەناگەوە) . دەم سەرەتای هاڕینی خۆراکە و یەکەم یاریدەدەری کردەی هەرسکردنە ، هەروەها شوێنی تام و چێژکردن و قوتدانی خۆراکە ... هتد . دەم ڕێڕەوی هەوایە بۆ سییەکان و جەستەی مرۆڤ ... لەم کردەی هەناسە وەرگرتن و دانەوەیدا مرۆڤ سودمەند بووە لە پێشەوەی دەم و بۆشایی ناو دەم ، کە کۆمەڵێك ئەندامی زۆر گرنگی لەخۆ گرتووە بۆ دروستکردنی کۆمەڵێك دەنگی زمانی و پرۆسیسی قسەکردن ... بۆیە (دەم) لە ڕووی پێکهاتەی وشەوە بەشداری کۆمەڵێك وشەی لێکدراو دەکات . جێی سەرنجە (دەم) لە پێکهاتەی ئاوەڵناوی میتافۆریدا بەکارە و زیاتر ئەو ئاوەڵناوانە پەسەند دەکات کە لایەنی نەرێنی دەبەخشن . هەوەها لە زوربەی کاتدا (دەم) دەبێتە سەرەی ئاوەڵناوەکە و ئاراستەکە لەوەوە دەبێت . وەك :

بەبێ ئامراز :

_ دەم + شڕ ، ڕووت ، مردوو ، پیس ، چەوت (چەفت) ، چەپەڵ ، پوچەڵ ، داچەقاو ، سارد ، سوور ، کوت ، لێدان ، لێکدان ، لێکنان ، هەڵبەس ، هەڵە ، خوار ، حیز ، درێژ ، دڕاو ، ڕەش ، هەراش ، گەناو ، پوچ ، بڵ ، پان ، زل ، بەردان ، گواوی ، گورگ ، کەر ، شێر ، سەگ ، ... گەرم ، تەڕ ، ڕاست ، سپی ، خۆش ، پاراو ، بەس (بەست) ...

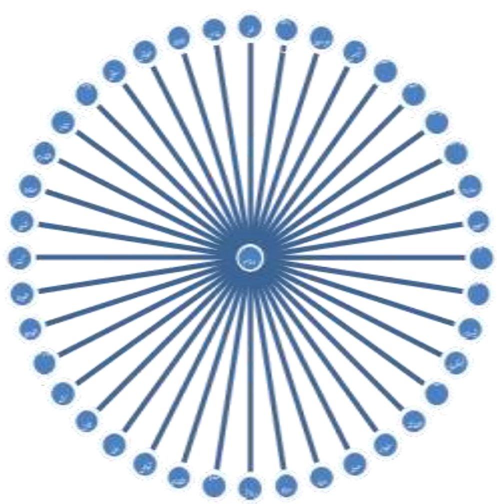

بەهۆی ئامرازەوە :

(دەم و + دوو ، دەس (دەست) ، کاوێژ ، فلق ، فلچ ، قەوچە ، ددان ، پل ، دو ، چاو ...)

(دەمە (دەم + ە) + تەقە(تەقێ) ، دەم ، زەرد (زەن) ، شێر ، قالێ ، قرە ، قەیچی ، کوتێ ، لاسکە (لاسکێ) ، وخوار ، وڕۆ ، وژێر ، و نخون ، وەر ، ...)

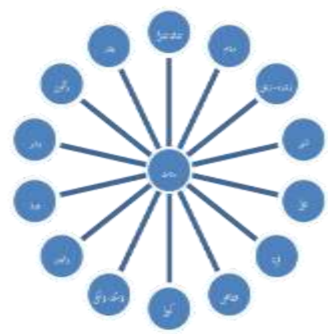

1_-12 : پشت :

ئەو جەستە وشە گرنگەیە کە پێی دەوترێت بڕبڕەی پشت و هەڵگری بەشێکی زۆری کێشی مرۆڤە و ئەرکی ئەوەیە کە جەستەی مرۆڤ لە دەرەوە بە ڕێکی بهێڵێتەوە . ئەو مرۆڤانەی بەهێز و توانان خاوەنی پشت و بڕبڕاگەیەکی بەهێز و پتەون ... بۆیە لە پێکهاتەی وشەی زمانی کوردیدا بەزۆری ڕۆڵی هێز و توانا و دەسەڵات دەبەخشێت (بەپشتە : واتا کەسێك خاونی دەسەڵاتە بەهەر هۆیەکەوە بێت) ...یاخود بۆ نموونە وەك وشەی لێکدراو : - پشت + ئەستور ، پێبەستن ، گیر ، تێکردن ، دان ، سارد ، گرتن ، شکان ، هەڵکردن ، و پەنا ، ئاوپشت ، لێکردن ، کووڕ ، دانەوە ، کۆم ، لێدان ... هتد . بەهۆی ئامرازەوە ، وەك : پشتە + مێر ، مەلە ، ... هتد . جێی سەرنجە لەم وشانەدا (پشت) وەك ئاراستەکەرێك و بنکەیەك مامەڵە لەگەڵ مۆرفێمە پێکهێنەرەکانی دەکات و

پەســــەندی جێگـــــۆڕکێی ناکــــات ، ناوترێــــت (ئەستورپشـــــت ، پێبەســـــتن پـــــش

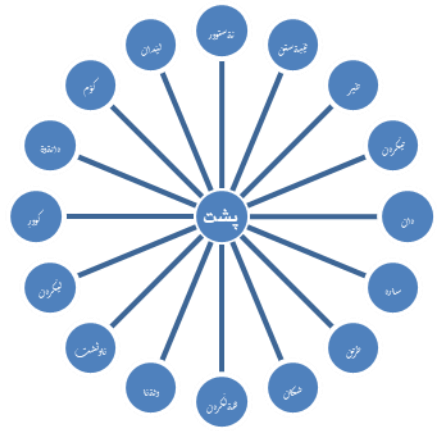

تێبینی :-

أ - پشت لە پێکهاتەی وشەی داڕێژراویشدا بەشداریدەکات ، بۆ نموونە : (پشت + دار ، ێن (ێند) ێنە ، ی ، ەك ، ە ، ...) .

ب - لەم وشانەدا پشت دەبێتە ئاراستە بۆکراو ، کە بە مەبەستی تانە لێدان دێت ، وەك : ماکەر + پشت – ماکەر پشت ، کیسەڵ پشت ، ... هتد

1_-13 : زگ - سك :

زگ ، سـك : ئەو بەشـە گـرنگەی لەشــی مـرۆڤە کە لە خـوار دەفەی سـنگەوە تـاوەکو ڕان پێیدەوترێت (زگ ، سك ، زك) . ئەم بەشەش وەك جەستە وشە تا ڕادەیەکی باش ڕۆڵـی بنیاتنـانی وشـەی نـوێی هەیە لە زمـانەکەدا . ئەوەی جێـی سـەرنج و تێڕامـانە ئەوەیە کە ، بەشـێکی ئەم وشـە لێکـدراوانەی کە (زگ) تێیـدا بەشـدارە وەك میتــافۆر ڕۆڵ دەبیـنن بـۆ نمـوونە (زگبرســـی ، زگپێسوتان ، زگ لەوەڕیـن (چڵێس) زگ بەرەڵا ، زگسـوتاو ، زگتێـر ، زگبـەردان ، زگـدڕاو ، زگڕەش ، زگکوور ، زگن ، ... هتد) . ئەگەر پێکهـاتەی مۆرفۆلـۆژی وەو وشـانە وەرگـرین دەبن

به : (زگ + برسـی ، سـووتان ، لەوەڕیـن ، بەڕەڵا ، سـووتاو ، تێـر ، بەردان ، دڕاو ، ڕەش ، کوور ، ن ...) کەواتە وەك میتافۆرێکی جەستەیی بەکارهاتووە ، بۆ چاوچلێسی و تێر نەبوون و ، گوێ بەهیچ نەدان ، بە تایبەتی بۆ مرۆڤی چڵێس گەلێك پێکهاتە دەبینرێت کە (زگ) تێیدا بەشدارە ، کە ئەمیش بەندە بە تێڕوانینـی سـایکۆلۆژی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵ بـۆ تـاکە چڵێس و پەرژەوەندی خوازەکانی ناو کۆمەڵگا ، وەك لە سەرەوە ئاماژەمان پێداوە .

هەروەهـا دەشـێت بووترێت کە (زگ) لەم وشـە لێکـدراوانەدا بـنکە و ئاراسـتەکەرە بـۆ بەشـە پێکهێنەرەکـانی ، وەك : (زگ + برسـی ، کـردن ، بـوون ، بەردان ، زل ، پێچدان ، پێسـووتان ، تاودان ، چوون ، دڕین ، ڕۆین ، ئێشە ، پڕ ، تێر ، دڕاو ، ەڕۆ ، ڕەش ، ڕەق ، قۆپـاو ، گیـری ، لەوەڕین ، و زا ، دڕێ ، ەشۆڕە ، شێلان ، بەڕەڵا ، ... هتد) .

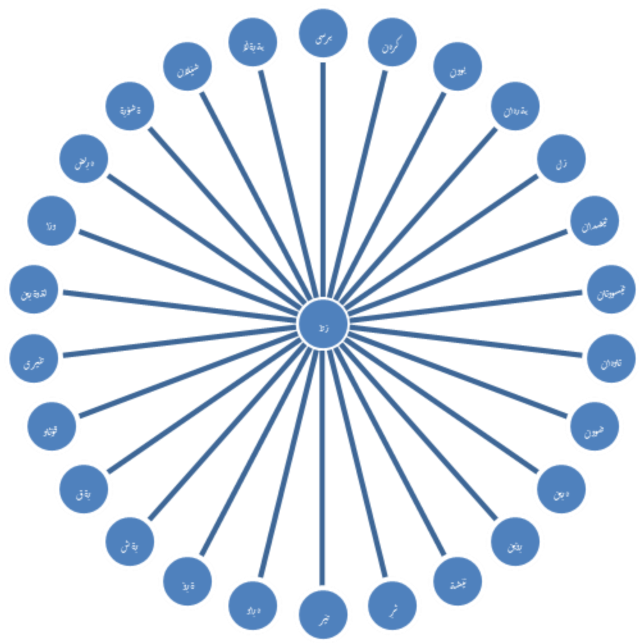

بەڵام جێی سەرنجە (زگ) وەك مۆرفێمی ئاراستە بۆکراو بە کەمی دەردەکەوێت ، وەك : (بن زگ ، بەر زگ ، ژێر زگ ...) .

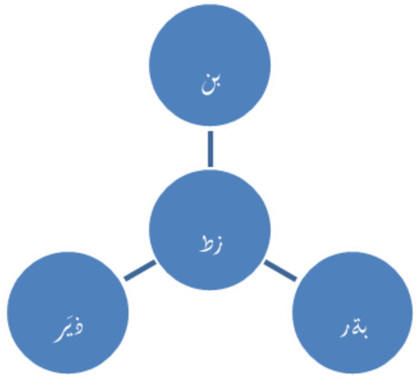

ئەنجام :

لە ئەنجامی ئەم توێژینەوەیەدا گەیشتین بەوەی کە :

1-ئەندامەکانی جەستەی مرۆڤ لە زمانی کوردیدا وەك مۆرفیمێکی کۆنکریتی رۆڵێکی بەرچاویان هەیە لە پێکهاتەی سەدان وشەدا هەیەو دەتوانن بە بەردەوام وەك پێکهێنەرێك بەشداری لە پێکهێنانی وشەی لێکدراو و دارێژراو بکەن .

2-بەپێی ئەم توێژینەوەیە دەگەینە ئەوەی کە جەستەوشەکان بەشێکیان زۆر چالاکن و بەشێکی دیکەیان ماماناوەندین و بەشێکی تریان لە بەرهەمهێنانی وشەی نوێدا سستن .

3-جەستەوشەی خوێن بەشداری کۆمەڵێك وشەی لێکدراو دەکات لە زوربەیاندا ئاماژەیە بۆ کارە ئەبستراکتەکان وەك میتافۆر رۆڵ دەبینێت .

سەرچاوەکان:

1_ مەحوی ، محمد (2010) مۆرفۆلۆژیی وبەیەکداچوونی پێکهاتەکان ، زانکۆی سلێمانی .

2_ سەعید، یووسف .(2013)، وشەسازی ، هەولێر .

3_ کەرەمی ،سەعید. (1396) وشەناسی زمانی کوردی ، زانستگای کوردستان

4_ مارف، ئەورەحمان. (1977) ، وشە رونان لە زمانی کوردیدا ، بەغدا.

5_ هەورامی، محەمەد.(1974) ،سەرەتاییەك لە فیلۆلۆژی زمانی کوردی ، بەغدا

6_ امین، وریا. (2004) چەند ئاسۆیەکی تری زمانەوانی ،هەولیر.

7_ فەتاح، قادر، محمد و سەباح. (2006) ، چەند لایەنیکی مۆرفۆلۆجیی کوردی ، هەولیر .

8_ مەحوی، محمد.(2010) مۆرفۆلۆژیی و بەیەکداچوونی پیکهاتەکان،سلیمانی.

9-KATAMBA , FRACIS .(2006)> MORPHOLOGY .NEWYORK :JUNGLEPUB, IRAN

Sources

1- Mahwi, Mohammed (2010) Morphology and Combination of Compositions, Sulaimani University.
2- Saeed, Yousef (2013), Vocabulary, Erbil.
3- Karami, Saeed. (1396) Lexicology of Kurdish Language, Kurdistan University
4- Marf, Awrahman. (1977), Word Explanation in Kurdish Language , Baghdad.
5- Hawrami, Mohammed (1974), Introduction to Kurdish Philology, Baghdad
6- Amin, Warya. (2004) Some Other Linguistic Horizons, Erbil.
7- Fatah, Qadir, Mohammed and Sabah. (2006), Kurdish Morphological Aspects , Erbil
8- Mahwi, Mohammed (2010) Morphology and Comparison of Structures, Sulaimani.
9- THROAT , FRACTION .(2006)> MORPHOLOGY .NEWYORK :JUNGLEPUB, IRAN